

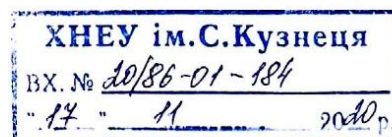
До спеціалізованої вченої ради ДФ 64.055.012
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри
бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавської
державної аграрної академії Плаксієнка Валерія Яковича
на дисертаційну роботу Халліфаха Ахмеда Мохаммед Саєда
**«Організація обліку та контролю в системі підтримки прийняття
управлінських рішень підприємства»**, виконану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»

1. Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність теми дисертаційної роботи пояснюється її орієнтацією на узгоджене вирішення двох вагомих наукових завдань. Перше завдання пов'язано з впливом тотальної інформатизації діяльності на реалізацію функцій обліку і контролю. В останні роки виникло доволі багато нових об'єктів облікового спостереження, дослідження яких потребує нових процедур та інструментів обліку. По-друге, зростання динамічності ринкового середовища, підсилення конкурентної боротьби, поява нових форм взаємодії суб'єктів господарювання актуалізує питання оптимізації роботи систем підтримки прийняття управлінських рішень на підприємствах. Дієвість вироблення будь-якого управлінського рішення зростає в міру зменшення невизначеності та подолання інформаційної асиметрії, що доволі складно забезпечити при постійному виникненні нових об'єктів обліку. З цієї точки зору, подальший розвиток теоретичного обґрунтування, розроблення методичних підходів та практичних рекомендацій щодо переорієнтації обліку і контролю на задоволення інформаційних потреб учасників четвертої промислової революції стає вагомим теоретичним та науково-практичним завданням, від успішності вирішення якого безпосередньо залежить створення умов для росту конкурентоспроможності економіки в цілому. Дисертаційна роботи Халліфаха Ахмеда Мохаммед Саєда спрямована на вирішення саме даного завдання, що обумовлює її актуальність та високе народногосподарське значення.

2. Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами та прикладними дослідженнями.

Актуальність результатів дисертації Халліфаха Ахмеда Мохаммед Саєда підтверджується її безпосереднім зв'язком із науково-дослідною роботою Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темою «Проблеми управління: лідерські, маркетингові та корпоративні аспекти» (державний реєстраційний номер 0119U102001), де здобувачем особисто виконано підрозділ 2.2 «Організація обліково-інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень підприємства».

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які подано у дисертації, підтверджуються використанням сучасних методів наукового пізнання, логічністю й послідовністю структурної побудови роботи та викладення її матеріалу. Результати проведеного дослідження базуються на сучасних методологічних і методичних розробках вітчизняної та зарубіжної облікової науки. Достовірність висновків автора переконливо обґрунтована кількістю узагальнених літературних джерел авторитетних науковців та виконаними обстеженнями за оригінальною авторською методикою.

В процесі наукового пошуку дисертантом було використано широкий спектр сучасних методів та прийомів дослідження, зокрема: теоретичного узагальнення, побудови інтелектуальних (асоціативних, mindmap) карт, архітектурного моделювання (ArchiMate), онтологічного інжинірингу (Protégé), статистичного та кластерного аналізу, побудови канонічних кореляцій, імітаційного моделювання системної динаміки, функціонального моделювання, мови моделювання бізнес-процесів (BPMN), функціонально-вартісного аналізу, оцінювання за шкалою Раша, нечіткого логічного висновку (FuzzyTech) та кваліметричного оцінювання.

Оцінюючи логіку викладення матеріалу в роботі, слід відзначити, що дослідження має логічну послідовність та завершеність. Представлену роботу позитивно відрізняє комплексний характер, що охоплює

організаційну складову підвищення рівня узгодженості облікових даних з ключовими рішеннями менеджменту підприємства, які спочатку формуються в системі підтримки прийняття управлінських рішень (СППР).

В роботі автором відповідно до встановленої мети дослідження було сформульовано широке коло наукових і практичних завдань, вирішення яких дозволило отримати результати, які свідчать про наукову новизну, практичне значення та наявність предмету прилюдного захисту. Наукова новизна одержаних результатів дослідження визначається сукупністю розроблених теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо організації обліку і контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства.

В першому розділі дисертаційної роботи автором було визначено місце обліку і контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень на підприємстві та ідентифіковано зміну змісту даних функцій (обліку і контролю) під впливом цифрової трансформації бізнесу (стор. 29-38). Заслуговує на увагу авторська ідентифікація нових підходів до здійснення облікового процесу та характеристика рівнів гнучкості облікового регулювання (стор. 39-41). Викликає зацікавленість й відображення зони спрямування досліджень автора як перетину облікової й адміністративної сфер діяльності (стор. 29).

Слід підтримати автора у спрямуванні розробок на максимізацію задоволення інтересів внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів підприємства в обліково-аналітичній інформації. Для забезпечення такої максимізації в роботі запропоновано введення циклу постійного удосконалення процесів обліку (стор. 45-47), досліджено концепт стратегічного обліку та його аналітичного забезпечення (стор. 49-55), доведено доречність використання методології управління проектами з організації обліку і контролю (стор. 57-66). Характерною ознакою, що позитивно визначає особливість авторського підходу до розв'язання проблеми задоволення інформаційних потреб стейкхолдерів підприємства, постало створення інтегрованої системи бухгалтерського обліку та контролю (стор. 69-74). Слід підтримати пропозицію автора щодо залучення до інструментів такої системи методів предикативної аналітики (стор. 75-77) та інструментів системної інженерії (стор. 79-82).

Докладне теоретичне обґрунтування положень реалізації архітектурного підходу до інтеграції обліку і контролю в систему підтримки управлінських рішень підприємства дало змогу у другому розділі дисертації відобразити

узгоджену цілісну систему гіпотез дослідження (стор. 86-88). Орієнтація на дані гіпотези обумовило розробку сукупності теоретичних положень з організації обліку і контролю (стор. 89-122). Відмінність авторських пропозицій полягає у зв'язування таких теоретичних положень з складовими мови моделювання архітектури підприємства (стор. 89-91) та послідовність процесу організації обліку (стор. 121-122).

Реалізація розроблених теоретичних положень вилилась у формування технології розширення аналітичних можливостей облікової інформації на основі збільшення рівня відповідності облікових даних вимогам СППР (стор. 123-141) та у формування управлінської звітності, представленої як елемент корпоративної архітектури підприємства (стор. 150-155). Особливу зацікавленість при цьому викликали схема пов'язаності аналітичних практик з принципами організації обліку (стор. 128), обґрунтування логіки переорієнтації облікових та аналітичних процедур на застосування формату інтегрованої звітності (стор. 131-133), пропозиція зв'язування форм управлінської звітності з організаційними можливостями підприємства (стор. 151-153) та процедура оцінювання рівня прозорості внутрішньої управлінської звітності (стор. 154-156). Слід відзначити широкий спектр використаних при цьому методів дослідження, таких як розвідувальний канонічний аналіз (стор. 138-140), кластерний аналіз (стор. 144-148) та кваліметричне моделювання (стор. 154-155).

Результати дослідження теоретичних засад удосконалення практик обліку і контролю стали міцним підґрунтям для розробки у третьому розділі дисертації конкретних методичних підходів і рекомендацій щодо розширення функціональних можливостей управлінського обліку. Таке розширення функціональних можливостей автор будує на обґрунтуванні логіки виникнення емерджентних ефектів в системній ієрархії підприємства (стор. 163-165), розробці архітектурної моделі обліково-аналітичного процесу з поданням його у вигляді «білого» та «чорного» ящика (стор. 169-174), визначенні структури окремих практик обліку (стор. 177-180), розбудові практики стратегічного обліку витрат (стор. 182-186), розробці робочого плану рахунків бухгалтерського обліку, як сервісу надання інформації (стор. 165-168).

Вагоме місце в авторському дослідженні займають розробки з додавання до облікової інформації ознак превентивності задля збільшення ступеню її інтеграції з процедурами системи внутрішнього контролю підприємства. Такі

розробки ґрунтуються на проведенні структуризації практик та звітних форм контролю (стор. 187-190), співвіднесенні концепції інтегрованого звітування за збалансованою системою показників (стор. 192-193), розробленні онтологічної моделі інтеграції обліково-аналітичної інформації з виділеними в рамках СППР практиками прогнозування та контролю діяльності підприємства (стор. 200-202), формуванні функціональної моделі обліку і контролю (стор. 196-199) та розробці методичного підходу до прогнозування впливу системних подій (стор. 206-208).

Автор завершує роботу розробкою теоретико-методичних рекомендацій щодо визначення успішності реалізації проекту організації обліку і контролю. Такі методичні рекомендації базуються на введенні концепту аналітичної зрілості практик бухгалтерського обліку (стор. 208-210), розробці шкал оцінювання компетенцій фахівців у сфері обліку і контролю (стор. 212), формуванні процедури оцінювання рівня зрілості обліково-аналітичного процесу (стор. 213-215) та оцінюванні готовності підприємства до цифрової трансформації обліково-аналітичного процесу (стор. 218-221).

Логічність структурної побудови дисертації, обґрунтованість і змістовність отриманих автором нових наукових результатів у цілому свідчать про творчий дослідницький підхід автора до організації впровадження й удосконалення інтегрованої системи обліку і контролю підприємства.

4. Основні наукові результати дисертаційного дослідження, їх наукова новизна та ступінь обґрунтування

Наукова новизна властива як постановці проблеми в цілому, так і окремим вирішенням питань, опрацьованих автором дисертації. Загальним науковим результатом дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методичного забезпечення щодо організації обліку та контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства. До основних наукових результатів, які містять елементи новизни та представлені на захист, слід віднести наступні.

4.1. Вперше сформовано теоретичні положення з організації обліку і контролю, поданих як складові архітектурної та онтологічної моделей підприємства, елементи якої визначаються за допомогою онтологічного моделювання. Відмінність результату полягає у застосуванні сервісно-орієнтованої парадигми до організації обліку як інструменту задоволення

інформаційних потреб розширеного переліку ролей користувачів обліково-аналітичної інформації, обмежених вимогами системи підтримки прийняття управлінських рішень підприємства.

4.2. Удосконалено методичний підхід до формування управлінської звітності та переліку облікових номенклатур. Відмінність результату полягає у зв'язуванні елементів методу обліку з організаційними можливостями підприємства та ключовими архітектурними рішеннями, змодельованими на основі функціонального моделювання обліково-аналітичного процесу.

4.3. Удосконалено технологію розширення аналітичних можливостей облікової інформації через збільшення рівня відповідності облікових номенклатур вимогам системи підтримки прийняття управлінських рішень та застосування формату інтегрованої звітності.

4.4. Дістав подальшого розвитку методичний підхід до оцінювання успішності реалізації проекту організації обліку та контролю. Відмінність результату полягає в обґрунтуванні концепту успішності та визначенні груп показників його оцінювання, здійснюваного через процедуру нечіткого логічного висновку.

4.5. Дістало подальшого розвитку обліково-аналітичне забезпечення системи внутрішнього контролю діяльності підприємства, заснованого на збільшенні предикативних можливостей облікової інформації та інтеграції практик контролю в корпоративну архітектуру.

5. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Важливість та практична значущість результатів дисертаційної роботи виражається актуальністю теми роботи та суттєвістю авторського внеску до вирішення вагомого науково-практичного завдання теоретичного обґрунтування та розробки методичних положень з організації обліку і контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства. Наявні в роботі результати дослідження є придатними для застосування в практиці організації обліку і контролю підприємств різних сфер діяльності та форм власності. Розроблені у дисертації оригінальні авторські пропозиції щодо розширення функціональності управлінського обліку роблять певний внесок в теорію обліку і контролю.

З практичної точки зору використання запропонованих методик і методичних рекомендацій дозволить обліковим підрозділам підприємств

формувати належну інформаційну та документальну підтримку контурів управління. Практична цінність висновків та рекомендацій автора доведена впровадженням методичних рекомендацій з розширення функціональності обліку і контролю в практику господарювання ТОВ «ЕНЕРДЖИГРУП» (довідка № 12-34 від 03.03.2020 р.) та ТОВ «ЕНЕРГО-ЕФЕКТ» (довідка №67 від 12.06.2020 р.). Науково-методичні розробки, викладені в дисертації, використано у навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка № 20/86-34-100 від 18.05.2020 р.) при викладанні дисциплін «Організація бухгалтерського обліку та контролю в управлінні підприємством» та «Фінансова звітність за міжнародними стандартами та її аналіз».

6. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення, висновки і методичні підходи, подані у дисертації, а також відповідні елементи наукової новизни з достатньою повнотою знайшли відображення у 13 авторських публікаціях, серед яких: 3 статті, у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу; 6 статей у наукових фахових виданнях; 4 публікації у збірниках тез доповідей. Загальний обсяг публікацій становить 6,1 друк. арк., із яких особисто здобувачеві належить 5,41 друк. арк. Таким чином при оприлюдненні наукових результатів дотримано вимоги пунктів 9, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а також Наказу МОН від 23.09.2019 № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація А.М. Халліфаха є закінченою науково-дослідною роботою, яка виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні, містить оригінальні наукові розробки та практичні рекомендації щодо організація обліку та контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства, які можна вважати відповідними вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Теоретичні висновки, методичні розробки, викладені в дисертації, носять достовірний характер, достатньо

аргументовані, вони можуть виступати предметом прилюдного захисту.

Дисертація має традиційну структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Рисунки та таблиці, наведені в роботі, узгоджено з її текстом. Анотація дисертації відображає основні її положення. Мова дисертації і стиль подання результатів дослідження – наукові, грамотні. Оформлення дисертації відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». В тексті дисертаційної роботи та у наукових працях, опублікованих за темою дослідження, не виявлено ознак порушення академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи достатній рівень розробки теоретичних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, викладених у дисертаційній роботі, слід відзначити також наявність деяких дискусійних моментів.

8.1. Загалом підтримуючи пропозицію автора щодо формування онтології діяльності підприємства (стор. 100-103) та використання в процесі організації обліку і контролю онтологічного моделювання (стор. 200-203), слід звернути увагу на наявність та зафіксованість на законодавчому рівні стандарту передавання фінансових даних XBRL (eXtensible Business Reporting Language), який мав би становити основу розробки онтології інтегрованої системи обліку і контролю. Одночасно й рекомендації щодо підтримки роботи СППР в формі організації управлінського звітування (стор. 150-155, 190) також слід було б орієнтувати на використання XBRL-звітності.

8.2. Викликає інтерес авторська пропозиція проведення двох ітерацій кластерного аналізу діяльності обраної сукупності підприємств (стор. 143-147), в результаті яких отримано матрицю класифікації запитів СППР до обліково-аналітичної інформації (рис. 2.22 на стор. 148). Якщо б автор відобразив би міграцію в різні роки підприємств за отриманими кластерами та сегментами даної матриці, він довів би означену у першому розділі дисертації гіпотезу (стор. 39-41) про необхідність розгляду гнучкості та креативності облікового регулювання як основи організації обліку і контролю.

8.3. Цікавою пропозицією автора є використання стейкхолдерського та рольового підходів (стор. 177-181) до побудови організаційних регламентів.

У додатках до роботи слід було б навести приклад такого організаційного регламенту (положення про обліковий підрозділ чи посадову інструкцію виконавця облікового процесу) тим самим відобразивши зв'язок ролей виконавців обліку і контролю з елементами корпоративної архітектури підприємства.

8.4. На додаткове вивчення заслуговує авторська пропозиція щодо співвіднесення концепцій інтегрованого звітування, збалансованої системи показників та побудови корпоративної архітектури в рамках організації обліку і контролю (стор. 191-193). Оскільки облікових процес є підлеглим за рівнем до зазначених концепцій, організація обліку має враховувати результати зазначеного співвіднесення, а не впливати на його параметри. Окрім того в поданому на рис. 3.17 описі організації процесу інтегрованого звітування (стор. 192) некоректним є відображення природного капіталу у клієнтській перспективі збалансованої системи показників (BSC).

8.5. Автор цілком слушно наголошує на можливості та доречності застосування функціонально-вартісного аналізу (ФВА) для оптимізації витрат на здійснення обліково-аналітичного процесу (стор. 197-199). Разом з тим, автору необхідно було б не лише навести приклад визначення вартості та трудомісткості окремих облікових операцій, модель яких подана за допомогою мови моделювання бізнес-процесів BPMN, а й навести модель оптимізації таких витрат за якимось критерієм. Також доречно було б відобразити побудову функціонально-вартісної діаграми процесів здійснення обліку і контролю.

8.6. У представленому прикладі розширення прогнозних можливостей облікових даних засобами моделювання системної динаміки (стор. 204-207) необхідно було б врахувати фіскальну складову та ввести в модель платежі з податку на додану вартість та податку на прибуток.

8.7. На більш чітке визначення заслуговує така складова оцінювання впливу цифрової трансформації бізнесу на успішність реалізації проекту організації бухгалтерського обліку та контролю, як концепт «зрілість» (стор. 209-214). Автору слід було б більше уваги приділити відокремленню понять, а також визначенню крапок перетину понять «зрілість організації обліку», «зрілість бізнес-процесів» та «аналітична зрілість практик ведення обліку».

Наведені дискусійні положення та зауваження не стосуються сутності виконаного дослідження та наукової новизни отриманих автором результатів.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота А.М. Халліфаха «Організація обліку та контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства» виконана на високому науково-теоретичному рівні, а отримані в процесі дослідження наукові результати характеризуються елементами наукової новизни та мають практичну цінність. Дисертація є особисто виконаною авторською роботою, цілісною та завершеною згідно до встановленої мети та визначених завдань дослідження. В дисертації отримані результати, що в сукупності сприяють вирішенню важливого науково-практичного завдання щодо організації орієнтованого на підтримку прийняття управлінських рішень процесу обліку і контролю. Основні положення дисертації мають високий ступінь достовірності та вірогідності. Вони достатньо відображені в опублікованих автором наукових працях у фахових виданнях, висвітлені на науково-практичних конференціях.

Таким чином, дисертаційна робота «Організація обліку та контролю в системі підтримки прийняття управлінських рішень підприємства» за своїм змістом, науковою та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11 і 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167 та Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Апробація та публікація наукових результатів є достатньою. Все це підтверджує той факт, що автор дослідження Халліфах Ахмед Мохаммед Саед заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри бухгалтерського
обліку та економічного контролю
Полтавської державної аграрної академії
доктор економічних наук, професор

Валерій ПЛАКСІЄНКО